

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 25-26

Київ - 2018

**ВІСНИК
АГРАРНОЇ
ІСТОРІЇ**

25-26'2018

Науковий журнал

Редакційна колегія: Editirial board:

С.О. Білан (заст. гол. редактора)	S.O. Bilan (deputy editor-in-chief)
І.С. Бородай	I.S. Boroday
В.А. Вергунов (заст. гол. редактора)	V.A. Vergunov (deputy editor-in-chief)
С.В. Віднянський	S.V. Bydnjanskij
М.Ю. Виговський	M.Yu. Vygovskij
Вас. М. Даниленко	Bas. M. Danylenko
О.Ю. Єліна	O.Yu. Yelina
І.В. Жалоба	I.B. Zhaloba
С.М. Живора (відповід. секретар)	S.M. Zhyvora (executive secretary)
М.А. Журба (головний редактор)	M.A. Zhurba (editor-in-chief)
І. Ілчев	I. Ilchev
О.С. Каденюк	A.S. Kadenjuk
Д.В. Карев (заст. гол. редактора)	D.V. Karev (deputy editor-in-chief)
Н.П. Коваленко	N.P. Kovalenko
В.Ф. Колесник	V.F. Kolesnyk
С.В. Корновенко	S.V. Kornovenko
Г.Г. Кривчик	G.G. Kryvchyk
О.М. Кропивко	O.M. Kropyvko
А. Куїк-Каліновська	A. Kuik-Kalinowska
В.І. Кучер	V.I. Kucher
В.І. Марочко	V.I. Marochko
Н. Мгалоблішвілі	N. Mhaloblishvili
В.П. Михайлюк	V.P. Myhajluk
А.Г. Морозов	A.G. Morozov
О.Ф. Нікілев	A.F. Nikilev
П. Новаковський	P. Nowakowski
С.С. Падалка (заст. гол. редактора)	S.S. Padalka (deputy editor-in-chief)
О.П. Реєнт	A.P. Rejent
Н.І. Романюк	N.I. Romanuk
І.М. Романюк	I.M. Romanuk
С.М. Свистович	S.M. Svistovich
О.О. Сушко	A.A. Sushko
О.Є. Тарабрін	O.E. Tarabrin
С.М. Тимченко	S.M. Tymchenko
Ф.Г. Турченко	F.G. Turchenko
В.В. Шелепов	V.V. Sheleпов

ISSN 2307-3179

Засновники:

- Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
- Національний університет біоресурсів і природокористування України
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України

*Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.*

*Наказом МОН України № 1528 від
29.12.2014 р. видання включено до Переліку
наукових фахових видань України*

Макетування та верстка:

С. Живора

Комп'ютерний набір:

О. Кропивко, Л. Лановюк

Оформлення обкладинки

А. Мельник

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, кім. 24.
тел./факс (044) 520-12-05; 258-21-42;
e-mail: visnykai@gmail.com,
kafedra_slovjan@ukr.net;
zhyvora@bigmir.net

Друкується за рішенням:

Вченої ради факультету історичної
освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова
(протокол № 8 від 22.12.2018);

Вченої ради ННСГБ НААН України
(протокол № 15 від 27.12.2018)

Підп. до друку 28.12.2018

Формат 70 x 108 1/16.

Папір офсет. Друк. різногр.

Ум. друк. арк. 33,2 Обл.-вид. арк. 34,4
Наклад 100 прим.

Друк СПД ФО Куц В.М.

*Автори опублікованих матеріалів
несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат,
економіко-статистичних даних, імен та
інших відомостей.*

References

1. Svystovych S. M. (2007) *Hromadskyi vymir sotsialistychnoho eksperymentu v Ukraini (20-30-i roky XX stolittia)* [The social dimension of the socialist experiment in Ukraine (20-30th years of the twentieth century)]. K. 568 s.
2. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy)* [Central State Archive of higher authorities and management of Ukraine (TsDAVO Ukraine)]. F. 2. Op. 3. Spr. 1015. 67 ark. [in Ukrainian].
3. TsDAVO Ukrainy. F. 2. Op. 3. Spr. 1031. 45 ark. [in Ukrainian].
4. TsDAVO Ukrainy. F. 2. Op. 4. Spr. 630. 39 ark. [in Ukrainian].
5. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (TsDAHO Ukrainy)*. [Central State Archive of Public Associations of Ukraine (TsDAHO Ukraine)]. F. 1. Op. 6. Spr. 40. 144 ark. [in Ukrainian].
6. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 7. Spr. 28. 187 ark. [in Ukrainian].
7. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 7. Spr. 40. 98 ark. [in Ukrainian].
8. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 20. Spr. 1697. 167 ark. [in Ukrainian].

Мацур Л. М.

Участие общественных организаций советской Украины в работе с политэмигрантами (20-е гг. XX в.).

Исследуется участие общественных организаций советской Украины в содействии удовлетворению насущных потребностей политических эмигрантов на протяжении 20-х гг. XX в. В частности, анализируется участие в этом процессе Международной организации помощи борцам революции (МОПР). Отмечается, что большевистское руководство опасалось разочарования прибывших в Украину иммигрантов от их столкновения с реальной действительностью идеализированного на Западе «первого государства пролетариата». Рассматриваются меры общественных объединений в деле устройства политэмигрантов на работу в показательных сельскохозяйственных коллективных хозяйствах и особенности труда переселенцев в коммунах. Характеризуются особенности работы МОПР с политэмигрантами из Западной Украины. Рассматриваются случаи индивидуальных обращений политэмигрантов в МОПР за получением от государства финансовой помощи.

Ключевые слова: общественное объединение, МОПР, политический эмигрант, советская Украина, материальная помощь.

Matsur L. M.

Participation of public organizations of the soviet Ukraine in work with political migrants (1920th).

The participation of social organizations of Soviet Ukraine in helping to meet the urgent needs of political immigrants throughout the 1920s is examined. In particular, the participation of the International Organization of Assistance to the Fighters of the Revolution (MOPR) in this process is analyzed. It is noted that the Bolshevik leadership was afraid of the disappointment of immigrants arriving in Ukraine from their collision with the real reality of the "first state of the proletariat" idealized in the West. We consider the measures of public associations in the device of political emigrants to work in the demonstrative agricultural collective farms and the characteristics of labor migrants in the communes. Characterized by the peculiarities of the work of the MOPR with political emigrants from Western Ukraine. The cases of individual applications of political emigrants to the MOPR for receiving financial assistance from the state are considered.

Key words: public association, MOPR, political émigré, Soviet Ukraine, material assistance.

УДК 94:334.7(477)«1920/1929»

С.М. Свистович

РОЗВИТОК КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (20-І РР. XX СТ.)

Досліджено процес одержавлення радянською владою кооперативного руху в Україні на початку 20-х рр. XX ст. Проаналізовано поширення споживчої кооперації в добу непу. Розглянуто структуру та виявлено особливості функціонування кооперативних спілок.

Ключові слова: кооперативний рух, споживча кооперація, радянська влада, Україна.

Актуальність історичного дослідження становлення та розвитку української кооперації визначається його науково-теоретичним і практичним значенням. Адже в сучасний період розвитку національної економіки зміни, що відбуваються, нагадують радикальні зрушення всередині самого громадянського суспільства. Тому вони не

можуть не стосуватись однієї з найбільших галузей національного господарства – кооперативного виробництва. Ще за часів Радянського Союзу завдання післявоєнного відродження кооперації першої третини ХХ ст. визначалось як одне з головних у внутрішньодержавній політиці. Дослідження розвитку кооперації на українських землях дасть змогу відновити ретроспективу відносин між українськими кооперативними організаціями та центрами.

Безумовну історіографічну цінність та важливе теоретичне значення мають здобутки вчених та практиків, що створювали основи дослідження кооперативного руху протягом багатьох десятиліть. Серед дослідників надбань кооперації в міжнародному плані слід зазначити О.І. Крашеніннікова, О. Прицака, Г.Я. Бланка, К.І. Вахитова, Н.В. Бондаренко, а також Р. Родригеша, Б. Тордарсона та ін.

Кооперативи існували як приватно-правові об'єднання трудящих, основою котрих була приватна власність на засоби виробництва. В цьому відношенні кооперація, як приватно-правовий інститут, несумісна з соціалістичною моделлю державного капіталізму, яка складалася в 20-х рр. ХХ ст. у СРСР. У межах суспільної моделі, що ставила собі за мету знищення інституту приватної власності, перед кооперацією постала необхідність одержавлення при повному руйнуванні її наріжних принципів побудови. Двоєкість кооперативів полягала в наявності у них одночасно двох протилежних базових принципів: приватної власності на засоби виробництва та громадського характеру ставлення членів кооперативу до цієї власності, що диктувались економічною ефективністю та організаційною доцільністю.

В основу розгортання заходів політичного контролю й правового регулювання діяльності усіх видів та форм кооперації було покладено принципову вимогу органів державної влади і управління щодо проходження усієї інформації про організацію, функціонування та припинення діяльності товариств і їхніх спілок через апарат держави, що отримував право останньої інстанції. В період «воєнного комунізму» в повному обсязі була реалізована політико-правова теза про визнання за кооперацією права на утворення тільки статутних форм кооперативних товариств. У жодному узаконенні радянської епохи навіть не згадувалась можливість легального існування договірних кооперативних товариств. У життя послідовно впроваджувався принцип реєстрування кооперативної роботи й організацій включно зі статутними документами, а товариства підлягали негайному закриттю. Створювались належні умови для формування такого типу державно-правового режиму регулювання кооперацій, що повною мірою задовольняв господарські й політичні потреби соціальних прошарків, репрезентованих у більшовицькій владі, які були зацікавлені в ефективній утилізації майнових, фінансових, техніко-організаційних ресурсів кооперативних об'єднань без безпосередньої участі в громадських організаціях цього типу.

Стосовно кооперації державна політика, зокрема її юридичне забезпечення, концептуально виходила з позиції ЦК РКП(б), що в рамках своїх підрозділів Секретаріату Організаційного бюро та Політичного бюро виробляли вказівки, що пізніше затверджувались ЦК партії на пленумах або на з'їздах партії й втілювались у нормотворчій діяльності органів державної влади й управління, які й створювали за допомогою цих норм відповідно державно-правовий режим кооперативної мережі.

На початку 20-х рр. ХХ ст. із закінченням епохи «воєнного комунізму» розпочинається поступальний розвиток різних гілок кооперації під наглядом та контролем пролетарської держави, що за допомогою редукування нормативної бази, створення регулюючих органів впливала на динаміку будування правового поля. Кооперативи як добровільні об'єднання громадського характеру на рівноправних принципах з метою покращення існування своїх членів, що брали участь у створенні організації, мали основним завданням зменшення витрат своїх членів на споживчі потреби або збільшення їхніх трудових доходів навіть у невиробничому секторі

діяльності [1]. До головних класифікаційних характеристик кооперативної мережі СРСР та УСРР 20 – 30-х рр. XX ст. слід віднести їх соціальний склад та рід або профіль діяльності. В добу «воєнного комунізму» в Україні, як в Росії, торгівельна державна мережа, що акумулювала ресурси практично всіх до цього самостійних гілок кооперативної мережі, мала назву «споживча кооперація». До жовтневих подій 1917 р. в Україні діяло два кооперативні об'єднанні споживчої кооперації: Спілка споживчих товариств півдня Росії (ПОЮР) та Дніпровська спілка споживчих товариств (ДССТ) [2]. У червні 1920 р. вони реорганізувались у Всеукраїнську спілку споживчих товариств [3]. У цей час споживча кооперація практично втратила статус громадської організації й виконувала директиви органів державної влади й управління, акумулюючи потенціал злитих з нею інших видів кооперацій. Привілейоване соціальне становище представників пролетаріату в системі споживчої кооперації забезпечувалось на політичному, правовому та організаційному рівнях. В Україні згідно з постановою Кооперативного комітету УСРР від 28 січня 1921 р. [4] в інтересах централізації господарського апарату кооперації Українську кооперативну робітничу секцію було ліквідовано з інкорпорацією усього апарату останньої у відповідні відділи Вукоопспілки. ВУЦВК через неповних три місяці не тільки скасовує постанову Кооперативного комітету республіки, а навіть посилює статус робітничого представництва в структурі Вукоопспілки: з квітня 1921 р. замість секції функціонує вже комітет.

На терені України головним органом управління, регулювання і нагляду за кооперативними об'єднаннями став Кооперативний комітет, що з 1920 р. [5] до 1931 р. включно еволюціонував у напрямі звуження компетенції з функціонального регулювання діяльності кооперації та розширення до кінця 20-х рр. організаційного нагляду, реєстрації та адміністрування. Таким чином, Кооперативний комітет, а з 1922 р. Головний кооперативний комітет (ГКК) в УСРР став центральним організаційним елементом правового поля існування радянської кооперації. Для подолання відомчої неузгодженості стосовно кооперації та з метою інтенсифікації використання кооперативних ресурсів, головним чином продовольчих, з боку держави, декретом РНК УСРР від 6 січня 1920 р. було утворено Кооперативний комітет при НК продовольства УСРР, що складався з голови, який призначався РНК, представників центральних громадських кооперативних об'єднань Вукоопспілки. Виконавчим органом Кооперативного комітету при НК продовольства виступало кооперативне управління Комісаріату, що реалізовувало програму з налагодження практичної господарської взаємозалежності кооперації України та російських кооперативних об'єднань за допомогою втілення принципової тези про те, що кооперативні організації УСРР повинні складати частину загального кооперативного об'єднання Росії і України в особі Центроспілки РСФРР. До кола функцій губернських кооперативних комітетів УСРР в 1922-1924 рр. входило [6] регулювання діяльності усіх видів кооперації на Україні; попередній розгляд, узгодження і експертна ОЦІНК: законопроектів, що презентувалися окремими відомствами з кооперативних питань; подання керівних інструкцій на додаток і розвиток існуючого кооперативного законодавства; встановлення й регулювання взаємовідносин між кооперативними організаціями і державними органами; розробка форм узгодженої взаємодії з окремими видами кооперації через Всеукраїнську міжкооперативну раду; нагляд за виконанням державними органами і кооперативними організаціями узаконень кооперативного руху; реєстрація статутів усіх видів кооперативних товариств, що мають наметі відкриття діяльності в Українській РСР; захист інтересів кооперації перед усіма відомствами; оскарження дій останніх перед вищими органами державної влади управління. Губернські кооперативні комітети було зобов'язано вести нагляд за виконанням усіх приписів законодавчого й відомчого характеру у кооперації, проводити планові й екстраординарні ревізії кооперативів усіх гілок мережі [7].

Розвиток певних видів кооперації в 20-х рр. ХХ ст. відбувався в системі союзно-республіканського законодавства, а до 1923 р. – в системі російсько-українського республіканського законодавства. Питання заготівель у здійсненні організаційного тиску Центроспілки Росії на споживчу кооперацію України набуло принципового значення в другій половині 1921 р. Позачергова нарада Правління Центроспілки Росії 14 листопада 1921 р., на якій обговорювалась проблема стосунків центра та місцевих споживчих товариств, торкнулась і взаємовідносин російського центру з Вукоопспілкою. Останні виклали невдоволення учасників наради, що виявилось у зверненні до республіканського центру України та губернських споживчих спілок. Центроспілку РСФРР не влаштовувала ціла низка факторів, що становили базу для автономізації української кооперації навіть у одержавленому вигляді. Так, ЦС РСФРР не влаштовувала самостійність окремих ланок кооперації в Україні та поява нових паралельних кооперативних організацій.

Вукоопспілка – український республіканський центр споживчої кооперації регулювалась, окрім законодавчих норм, також і організаційно-правовими нормативами. Ряд статутних норм цієї спілкової організації встановлював режим господарського функціонування Вукоопспілки в системі налагодження соціалістичного розподілу і обміну.

Вукоопспілці надавалось право проводити роботу з постачання своїх членів при закупівлі товарів, організувати спільні закупівлі, продавати будь-які товари як заготівковим, так і за безготівковим розрахунком у кредит та за фактом оплати. Для реалізації наданих організації прав Вукоопспілка організувала власні промислові сільськогосподарські підприємства й орендувала останні в інших власників, укладала угоди та входила в довірні стосунки з кооперативними організаціями усіх гілок мережі: державними, муніципальними, і громадськими й приватними установами за різного ґатунку операція проведення яких підтримувалось законодавчою функцією влади [8].

Наприкінці 1923 р. відбувається принципова зміна правового режиму функціонування споживчої кооперації, яка отримує якісне правове забезпечення усієї кооперативної мережі. 28 грудня 1923 р. приймається постанова ЦВК і РНК СРСР «Про реорганізацію споживчої кооперації на підставах добровільного членства», відповідно до якої було розроблено зразковий статут споживчого товариства, який подолав процедуру затвердження в 1924 р. [9]. Цією постановою скасовувалася обов'язкова приписка громадян до єдиного споживчого товариства (ЄСТ) й «пропонувалось» центральним органам споживчої кооперації союзних республік ужити необхідних підготовчих заходів для відповідної реорганізації споживчої кооперації на республіканському рівні.

В Україні формування упродовж 1923 – 1925 рр. правового поля існування кустарно-промислової кооперації проходило під егідою посилення впливу органів державної влади і управління на організаційну діяльність кооперативних об'єднань кустарного характеру, що тривалий час не знаходило підтримки в регіональних владних структурах. Окремі губернські міжвідомчі комісії з питань товариств і спілок, що діяли при адміністративних відділах губвиконкомів, протягом 1923 р. реєстрували статuti регіональних спілок товариств кустарів-ремісників, що не були кооперативними за своєю формою, а мали лише відповідний соціальний субстрат, який постійно міг становити соціальну основу для кустарного кооперування, надаючи останнім право організації кооперативних об'єднань, тобто в статуті юридично закріплювались здатність некооперативних громадських об'єднань створювати кооперативи без додаткової і обов'язкової санкції компетентних державних органів. Українським республіканським центром кустарно-промислової кооперації в 1922–1924 рр. була Всеукраїнська спілка кустарно-промислових кооперативів «Українкустарспілка»,

статут якої було зареєстровано на засіданні Реєстраційної комісії ГКК УСРР 2 лютого 1922 р., з наступними перереєстраціями відредагованих норм 2-5 листопада 1923 р. [10]. Під час перереєстрації 2-5 листопада 1923 р. ГКК УСРР запросив експертних висновків щодо статуту «Укркустарспілки» з боку Всеукраїнської міжкооперативної ради (Вукоопради), яка схвально поставилась до презентованого Спілкою головного конститутивного організаційного документу.

Станом на 13 листопада 1922 р. «Укркустарспілка» мала в своєму складі асоційованих членів Одеську, Полтавську, Катеринославську, Чернігівську губпромспілки та Кременчуцьку і Сумську районні кооперативні спілки, що об'єднували первинні кустарно-промислові товариства [11].

Організаційне оформлення структури й системи внутрішнього керування сільськогосподарської кооперації України проходило у 1922 р. 1 квітня 1921 р. було засновано Всеукраїнську спілку сільськогосподарської кооперації «Сільський Господар», що вже у 1926 р. налічувала у своєму складі 56 спілок асоційованих членів, – що дає змогу констатувати її питому вагу в системі організаційних суб'єктів кооперативної мережі УСРР в 20-ті роки. За чисельністю членів спілок «Сільський Господар» у 1926 р. посідав третє місце серед 17 центральних кооперативних організацій України, а за господарським становищем і місцем у задоволенні економічних і культурно-освітніх потреб сільського населення республіки цей кооперативний центр протягом усього свого існування посідав першорядні позиції. Період 1927 – 1929 рр. став заключним для існування організаційно самостійної кооперативної мережі України. Торкаючись загальної характеристики апарату системи сільськогосподарської кооперації у зв'язку з надзвичайним зростанням кооперації та нових її видів, зокрема в переробці продуктів у всіх галузях сільського господарства, слід констатувати, що кооперація в кінці 20-х рр. ХХ ст. не мала таких робітників, які досконало знали б цю справу і могли своїми знаннями забезпечити подальший її розвиток. Навпаки, на той момент кооперативні робітники, постали перед необхідністю адміністративного керування, за нових вимог життя до адміністративної роботи часто залежали від випадкових осіб, які й самі не були професіоналами в цій царині [12]. Але, оскільки вони були єдиними фахівцями, люди змушені були звертатися до них, що, з одного боку, не завжди давало позитивні результати, з іншого боку, робота будувалась не за останніми вимогами закордонної техніки. До цього експортна робота системи сільськогосподарської кооперації, крім експорту хліба та яєць, мала лиш концептуальний характер у таких галузях сільського господарства як виробництво тютюну, хмелю, картоплі, лікарських рослин, скотарства, молочних виробів, м'яса – там експорт майже не розвивався. Відсутність розвитку експортних операцій у зазначених вище галузях пояснювалась невідповідністю операції до налагодження експортних відносин.

Неналагодженість експортних операцій переважно пояснювалась відсутністю відповідного стандарту; експортного товару, відсутністю неналагодженістю переробних підприємств, відсутністю спеціалістів як стосовно виготовлення об'єкта експорту, так і для налагодження переробних підприємств, відсутні знання ринків споживання та експорту й організації торговельного механізму експорту: прийому, зберігання, оцінки, сортування, обробки, переробки. Хоча з усіх перелічених моментів на Заході вже були сформовані певні принципи, які з найменшими втратами давали максимальні прибутки [13].

Офіційна реєстрація статутних документів «Сільського Господаря» була проведена 30 листопада 1922 р., а принципові зміни до статуту, що мали організаційний характер, були затверджені протокольною постановою 30 жовтня 1925 р.

3 грудня 1922 р. Спілка отримала легальні підстави для відкриття своєї діяльності, хоча вона розпочала своє функціонування до реєстрації статуту. Проте

порушення законодавчого поля тут не було, адже реєстраційні комісії ГКК УСРР і його місцевих органів розпочали свою діяльність тільки з травня 1922 р., а «Сільський Господар» було засновано в квітні того ж року. Реєстрація статуту «Сільського Господаря» на засіданні Реєстраційної комісії ГКК УСРР від 30 листопада 1922 р. пройшла за двома текстами документів, що після завершення процедури реєстрування були зведені в один – за статутом «Сільського Господаря», що був затверджений Президією ВУЦВК 17 березня 1922 р., за статутом зі змінами і доповненнями, що були винесені в попередній текст за ухвалою Зборів уповноважених Спілки, що відбулися 26-29 жовтня 1922 р.

Ухвалений 17 вересня 1922 р. ВУЦВК статут мав 115 артикулів, що регламентували діяльність новоствореної установи як республіканського центру сільськогосподарської кооперації, а з 1924 р. ще й кустарно-промислової кооперації, які почали складати системні утворення з серпня 1921 р. за декретом ВЦВК та РНК РСФРР «Про сільськогосподарську кооперацію», який став юридичною базою для аналогічного декрету, ухваленого ВУЦВК й РНК УСРР 18 жовтня 1921 р., нормами котрих сільськогосподарські секції при губернських спілках споживчої кооперації скасовувались та перетворювались на самостійні, в певному сенсі, осередки і селянської кооперації [14].

Все вищезазначене спонукає до отримання цілком конкретних висновків з приводу історичного значення розвитку кооперативного руху. З самого початку свого існування на міжнародній арені світова кооперація найбільш успішно діяла в тій обстановці, де були створі передумови для змін, а в деяких і випадках кооперація успішно розвивалась у межах самих змін, коли потрібно було боротись з нерівністю, несправедливістю і дискримінацією. Її сила полягала в тому, що це була практична діяльність, яка мала опертям наріжні моменти удосконалення існуючого світу. Не випадково постає закономірність логічного висновку, що активізація кооперативного будівництва в Україні відбувалась саме за часів проведення нової економічної політики. Адже саме в цей час громадськість отримала можливість вийти, хоч і ненадовго, з-під юрисдикції державного апарату тотального контролю. Намагаючись увійти повноправним членом до складу міжнародних кооперативних центрів, кооперація радянської України зіштовхнулась не тільки з проблемами суто адміністративними, а й з неминучим визнанням хибності тих заходів, що впроваджувались у життя з огляду на вказівки центральних органів.

1. *Бланк Г. Я.* Основы теории кооперации и очерки истории потребительской кооперации СССР: В двух выпусках. М., 1960. Вып. 1. С. 4-5.
2. *Лантух В. В.* Огосударствление потребительской кооперации Украины в 20-х гг. XX ст. Тоталитаризм и антитоталитарные движения в Болгарии, СССР и других странах Восточной Европы. В 2-х томах. Х., 1994. Т. 1. С. 108.
3. Кооперативне товариство. 1927. № 13. С. 23.
4. Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО України), ф. 271, оп. 1, спр. 4, арк. 12.
5. ЦДАВО України, ф. 271, оп. 1, спр. 4, арк. 35.
6. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 2398, арк. 182 зв.
7. ЦДАВО України, ф. 271, оп. 2, спр. 2398, арк. 301.
8. ЦДАВО України, ф. 1, оп. 2, спр. 435, арк. 206-207.
9. *Бланк Т. Я.* Основы теории кооперации ... С. 20-21.
10. ЦДАВО України, ф. 271, оп. 1, спр. 58, арк. 67.
11. ЦДАВО України, ф. 271, оп. 1, спр. 58, арк. 1.
12. ЦДАВО України, ф. 290, оп. 6, спр. 278, арк. 112.
13. ЦДАВО України, ф. 290, оп. 6, спр. 278, арк. 111.
14. *Марочко В. І.* Українська селянська кооперація: Історико-теоретичний аспект (1861 – 1929). К., 1995. С. 99, 101.

References

1. *Blank G. Ya.* Osnovy teorii kooperatsii i ocherki istorii potrebitelskoy kooperatsii SSSR: v dvukh vypuskakh. M., 1960. Vyp. 1. S. 4-5.
2. *Lantukh V. V.* Ogosudarstvennie potrebitelskoy kooperatsii Ukrainy v 20-kh gg. XX st. Totalitarizm i antitotalitarnye dvizheniya v Bolgarii, SSSR i drugikh stranakh Vostochnoy Evropy. V 2-kh tomakh. Kh., 1994. T.1. S. 108.
3. Kooperatyvne tovarystvo. 1927. № 13. S. 23.
4. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vldy Ukrainy` (TsDAVO Ukrainy), f. 271, op. 1, spr. 4, ark. 12.
5. TsDAVO Ukrainy, f. 271, op. 1, spr. 4, ark. 35.
6. TsDAVO Ukrainy, f. 1, op. 2, spr. 2398, ark. 182 zv.
7. TsDAVO Ukrainy, f. 271, op. 2, spr. 2398, ark. 301.
8. TsDAVO Ukrainy, f. 1, op. 2, spr. 435, ark. 206-207.
9. *Blank T. Ya.* Osnovy teorii kooperatsii ... S. 20-21.
10. TsDAVO Ukrainy, f. 271, op. 1, spr. 58, ark. 67.
11. TsDAVO Ukrainy, f. 271, op. 1, spr. 58, ark. 1.
12. TsDAVO Ukrainy, f. 290, op.6, spr. 278, ark. 112.
13. TsDAVO Ukrainy, f. 290, op.6, spr. 278, ark. 111.
14. *Marochko V. I.* Ukrainska selianska kooperasiia: Istoryko-teoretychnyi aspekt (1861 – 1929). K., 1995. S. 99, 101.

Свистович С. М.

Развитие кооперативного движения в советской Украине (20-е гг. XX в.).

Исследуется процесс огосударствления советской властью кооперативного движения в Украине в начале 20-х гг. XX в. Анализируется распространение потребительской кооперации в период нэпа. Рассмотрена структура и выявлены особенности функционирования кооперативных союзов.

Ключевые слова: кооперативное движение, потребительская кооперация, советская власть, Украина.

Systovych S. M.

The development of the cooperative movement in Soviet Ukraine (20-ies of the XX century).

The process of state establishment by the Soviet authorities of the cooperative movement in Ukraine in the early 1920s is being investigated. XX century. The distribution of consumer cooperation in the NEP period is analyzed. The structure and peculiarities of the functioning of cooperative unions are considered.

Key words: cooperative movement, consumer cooperation, Soviet power, Ukraine.

UDC 94:35.075 «1920» (477)94(091)

M.M. PESOTSKIY

PEOPLE'S COMMISSARIAT OF INTERIOR AFFAIRS OF UKRAINE IN THE 1920'S. HISTORIOGRAPHY OF CREATION AND ACTIVITY

This paper explores the creation and activity of the People's Commissariat of Internal Affairs in Ukraine in the 20's of the XX century. It highlights the influence made on Ukraine by the People's Commissariat of Internal Affairs in the period mentioned and shows the role of the NKVD in the formation of Soviet power and the development of the NKVD during that period. The purpose of the study is to highlight the creation and activities of the People's Commissariat of Internal Affairs in Ukraine in the 20's of the XX century and to form objective conclusions. Methods applied: specific search, historical-comparative, chronological, critical method, analytical-historical. The methodological basis for the study are the principles of historicism, scientificity and objectivity. Key findings obtained: the need to reorganize the structure of the NKVD remained. There was a tendency towards decentralization of the NKVD units. During the second half of the 20's there was a search for more advanced systems and structures of institutionalization of NKVD as a whole and of its separate units. Sometimes the structure changed several times a year. Various departments could be united, or, on the contrary, dissolved.

Key words: NKVD, People's Commissariat of Internal Affairs, Ukraine, repressive system, punitive organs, Soviet power.